

Tämä on rinnakkaistallenne.

Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat *saattavat poiketa* alkuperäisestä julkaisusta.

Julkaisun tekijä(t): Hoppu, Petri

Julkaisun nimi: Kuule metsän kuningas : karhu tanssikulttuurissa

Julkaisuvuosi: 2019

Versio: As published

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Hoppu, P. (2019). Kuule metsän kuningas: karhu tanssikulttuurissa. *Kansanmusiikki*, (1), 38.

Kuule metsän kuningas Karhu tanssikulttuurissa

Petri Hoppu

Pohjoisten kansojen keskuudessa karhulla on selkeästi muista eläimistä poikkeava kulttuurinen merkitys. Esimerkiksi karhunmetsästyksen vaiheet ovat usein voimakkaasti ritualisoituja, metsästyksen lähtemisestä karhunpeijaisiin. Karhun poikkeuksellisen vahva rooli näkyy myös tanssikulttuureissa, joista löytyy monia erilaisia karhuun liittyviä tanssimuotoja. Yhtenäisestä tanssilajista ei ole kyse, vaan karhu on inspiroinut mitä erilaisimpia rituaalisen liikkumisen tapoja, joista osa on todennäköisesti hyvin vanhoja, kun taas osa selkeästi nuorempia liittyen mahdollisesti 1800-luvun kiertävien karhunkesytäjien esityksiin.

Suomesta, Ruotsista ja Virossa löytyy karhutanssin nimellä kolme erilaista tanssimuotoa. Yleisin näistä on kaikissa maissa tunnettu humoristinen esitys, jossa turkkiin, karvalakkiin ja paksuihin käsi-neisiin puetut tanssijat imitoivat karhua kävellen kömpelästi, nuuhkien, kuopien tai parittelua jäljitellen. Esiintyjiä näissä on yleensä kaksi miestä, mutta esimerkiksi Võyrin seudulta olevien tietojen mukaan heitä saattoi olla useampikin tai vain yksi. Virolaisessa tanssikuvauksessa kahden hengen improvisoitu kohtaaminen on laajemman tanssiesityksen alkuosa. Seuraava võyrläinen kuvaus sisältää tämän muodon tyypillisen kaavan:

Tänä päivänä tanssittiin myös 'karhutanssi'. Kaksi henkilöä oli pukeutunut karhuiksi ja sellaisina he ilmestyivät hääsaliin. 'Karhunaaras' asettui lattialle makuulle ja teeskenteli olevansa kuollut, 'karhu-uros' näki kovasti vaivaa herättäkseen tämän. Hän nuuhki naarasta, yritti kääntää tätä, ja kun mikään ei autanut, hyppäsi hän tämän päälle – tehdäkseen uuden (karhun)! Tuolloin naaras syöksyi tiehensä, ja esitys oli päättynyt.

Toinen tanssimuoto on paitsi esityksellinen, myös kilpailullinen, ja se vaatii tanssijoilta voimaa niin käsivarsissa kuin jaloissakin. Siinä tanssijamiehet asettuvat punnerrusasentoon kädet ja jalat maassa ja tanssivat siinä asennossa hyppien tai joskus myös jalkoja ja käsiä yhteen lyöden. Tällaisesta karhutanssista on tietoja eri puolilta Ruotsia Skånesta Värmlantiin, ja sen lisäksi tanssista on Giuseppe Acerbin kuvaus nykyään Suomeen kuuluvasta Tornionjokilaaksosta vuodelta 1799

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

(ks. Kansanmusiikki 1/2018). Tämä vanhin tieto karhutanssista Pohjoismaissa. Nelisenkymmentä vuotta myöhemmin suomalaissyntyinen A.I. Arwidsson julkaisi teoksessa Svenska Fornsånger karhutanssikuvauksen, joka muistuttaa monelta osin Acerbin versiota. Acerbista poiketen Arwidsson kuitenkin mainitsee tanssijoiden asettuneen säteittäin piirin kehälle. Tällainen asettelu löytyy muistakin ruotsalaisista kuvauksista.

Kolmannelta muodosta on tietoja karhutanssin nimellä vain Ruotsista, mutta Virossa on dokumentoitu vastaavanlaisia tanssimista eri nimellä. Tässä tanssissa kaksi miestä asettuu toisiaan vastaan ja kumartuu syvään siten, että toinen asettaa päänsä toisen jalkojen väliin, kun taas toinen ojentuu tämän selän yli ja ottaa kiinni hänen pakaristaan. Yhdessä he muodostavat näin nelijalkaisen eläimen, joka liikkuu hitaasti siten, että tanssijat vuorotellen nostavat ja kääntävät toisiaan. Lähes identtinen kuvaus löytyy yllättäen myös Itävalasta.

Karhutanssin yhteyksistä esikristillisiin rituaaleihin, erityisesti karhunpeijaisiin, on varsin vähän tietoja Pohjoismaista, mutta niukkojen mainintojenkin kautta voidaan päätellä tanssimisen kuuluneen olennaisesti karhujuhliin. Siperian uralilaisia kieliä puhuvien kansojen keskuudessa tietoja on enemmän sekä tanssin rituaalisesta kontekstista että sen rakenteesta ja muodosta.

Luoteis-Siperian mansien keskuudessa tanssi kuului olennaisesti karhun muistojuhlaan. Juhlissa kaadetun karhun pää ja nahka asetettiin pyhänä pidettyyn paikkaan talossa, ja naamioituneet miehet tanssivat näiden ympärillä. Tanssiin kuului metsästystä ja karhun liikkeitä jäljittelevää pantomiimia. Myös Taimyrin niemimaan

nganasanit tanssivat karhutanssia osana paikallisia riittejä. Nganasanien karhutanssin alkuperäisessä muodossa tanssi jatkui piirissä niin kauan, että tanssijat pyörtyivät. Virolaisen etnomusikologin Triinu Ojamaan mukaan pyörtyminen johtui laulutekniikasta, joka aiheutti tanssijoille hyperventilaatiokohtauksen.

Suomesta löytyy muutama kuvaus karhujuhlissa tapahtuneesta tanssimisesta ja niissä on mielenkiintoista yhteys häiden rituaaliseen tanssiin. Erkki Ala-Könnin kokoelmassa on Virtain Toisvedeltä tieto karhunpeijaisista, joissa ukkomiehet tanssivat piirissä kaadetun karhun ympärillä yrittäen samalla estää heidän ympärillään tanssivia nuorempia miehiä pääsemästä koskemaan karhua. Juho Karhun muistiinpanoissa Mäntyharjulla tanssiminen mainitaan osana karhunmetsästyksen liittyviä rituaaleja, ensimmäisen kerran karhun kaatamisen yhteydessä:

Kun väkijoukko oli kokoontunut kaadetun karhun ympärille, ottivat miehet kontistaan pienet puiset tynnyrimuotoiset viinalekunsat, joista ryyppätiin kaatajan kunniaksi. Samalla alkoivat miehet tanssittaa kuollutta karhua ja laulaa:

*Kuule metsän kuningas,
Harmaa hapsi metsän haltia!
Luulit kaiken karjan kaatavasi,
Vaan kaaduit itse kantapäiltäs.
Nyt ei noidan nuoli
Ei katehen kaakatos.*

Myöhemmin Karhu kuvaa miesten soolo-tanssia peijaisissa ja viimeisenä piiritanssia karhun kallon petäjään ripustamisen yhteydessä.

Juhlan päähenkilön tanssittaminen, piiritanssi ja eri ikäryhmien ringit ovat kaikki tuttuja piirteitä vanhoista tanssi-häistä, ja karhunpeijaiset olivatkin aikoinaan mielenkiintoinen sekoitus hää- ja hautajaisrituaaleja. Karhun mieltäminen ihmisen kaltaiseksi teki siitä totemistisen kohteen, johon yhteisöt saattoivat helposti samaistua. Karhun palvonta ja kunnioitus vaikuttivat siihen, että sen liikkeitä haluttiin imitoida ja se haluttiin ottaa mukaan yhteiseen tanssiin. Kuoleman ja jatkuvuuden rituaaleissa karhu toimi yhteisöjen vahvistajana ja vakauttajana, ja tämä rooli ilmeni voimakkaaimmin juuri karhutanssissa.